


**Paulina Pycia-Košćak**

Šlesko sveučilište u Katowicama

[paulina.pycia@us.edu.pl](mailto:paulina.pycia@us.edu.pl)

 <https://orcid.org/0000-0002-7886-7566>

## Periferija i margina – značenja i konteksti

**Sažetak:** U članku se istražuju semantika i uporaba dvaju leksema: *periferija* i *margina*. Oba se leksema u rječnicima eksplicitno ili implicitno definiraju u opreci prema *centru* i označavaju površinu, područje, prostor koji je od njega udaljen, koji je „izvan“. U prvom dijelu članka analiziraju se njihove definicije u rječnicima hrvatskog jezika, primarna i sekundarna značenja te sličnosti i razlike u značenjima. Drugi dio obuhvaća proučavanje konteksta u kojima su oni zabilježeni i podudarnost leksičkog značenja s određenim kontekstom i situacijom. Analizirani leksemi imaju sličan opseg značenja, pa se u članku također postavlja pitanje njihove moguće zamjenjivosti. Oba leksema stranog su porijekla i u izvornim jezicima odnose se na neutralne kategorije, imaju denotativno značenje. Međutim u hrvatskom jeziku imaju i sekundarno, obilježeno značenje, zbog čega istraživanje uzima u obzir (in)direktno vrednovanje koje upućuje na to kako ti leksemi funkcioniraju u svijesti govornika. Traži se odgovor na pitanje jesu li oni uvijek stigmatizirani kao negativna oznaka koncepata koje označavaju, što mogu sugerirati hrvatski frazemi poput *biti na periferiji* i *biti na margini*, ili se mogu odnositi i na pozitivna svojstva te afirmirati određene pojave i objekte. Analiza se provodi na primjerima koji su ekscerpirani iz *Hrvatskog jezičnog korpusa* i *Hrvatskog nacionalnog korpusa*, što je omogućilo pregled različitih tipova diskursa i tekstova.

**Ključne riječi:** periferija, margina, semantika, kontekstualizacija

Jedan od čimbenika kategorizacije svijeta je dihotomija koju čine kompleksne i dinamične kategorije *centar* i *periferija / margina*. Ti su koncepti prisutni u različitim znanstvenim i neznanstvenim disciplinama od urbanizma do sociologije, a njihovo definiranje ovisi među ostalim o perspektivi iz koje se oni promatraju i proučavaju.

Njihovo se pojavljivanje u humanistici kao rezultat poststrukturalističke refleksije općenito datira na drugu polovicu prošlog stoljeća. U to

se vrijeme počelo kritički promatrati jezično konstruiranje binarnih opozicija čiji je jedan član obilježen pozitivno, a drugi negativno. Lingvistička istraživanja bila su dotada usmjerena na analizu afirmativnog člana takvih dihotomija, no zahvaljujući novoj perspektivi definira se i novi prostor – „izvan“ ili „između“ ustaljenih granica.<sup>1</sup>

Ovom istraživanju cilj je prikazati brojna značenja i kontekste u kojima se mogu naći stigmatizirane riječi *periferija* i *marginia*. Stigmatiziranje je rezultat opozicijske pozicije prema centru koji je eksplisitno „važniji“. No u pojedinim / određenim kontekstima i primjerima *periferno* i *marginalno* mogu biti pozitivno vrednovani.<sup>2</sup>

Riječ *periferija* grčkog je porijekla (lat. *peripheria* ← grč. *periphēreia* ‘obod, opseg’) i odnosi se na grčku administrativnu jedinicu. U hrvatskim rječnicima<sup>3</sup> leksem *periferija* ima ukupno pet značenja. Navode se dvije definicije koje opisuju stilski neobilježene lekseme: 1a) ‘vanjski, rubni dio nekog prostora ili predmeta (nasuprot središtu)’ i 1b) ‘vanjski, krajnji dio grada; predgrađe’. Osim toga navedeno je također preneseno značenje: 1c) ‘mjesto udaljeno i izolirano od svih relevantnih zbivanja’, i dvije definicije termina, jedno iz područja matematike: 2. ‘skup graničnih točaka nekog skupa u ravnini ili prostoru, rub; često zatvorena krivulja koja omeđuje dio ravnine ili plohe u prostoru’, i drugo iz područja informatike: 3. ‘skup uređaja koji zajedno s računalom čine računalni sustav, a nisu ugrađeni u samo računalo već su mu izravno priključeni kabelom ili bežičnom (radijskom ili infracrvenom) vezom’. Hrvatska enciklopedija *online* navodi također suprotan pojam – *centar*.

Riječ *periferija* je primarno urbanističko-administrativni pojam vezan uz oblikovanje i razvoj gradova i građanskog društva. Od 19. st. migracija i selidbe stanovništva utjecale su na širenje granica gradova. U starim, povijesnim jezgrama gradova živjele su dobrostojeće, autohtone obitelji, no što dalje od centra, tim su životni uvjeti bili gori; na rubovima, u predgrađu živjele su niže klase i doseljenici.<sup>4</sup> Rezultat te

<sup>1</sup> Bożena Witosz, „Centrum – prowincja, peryferie, marginesy. Wędrówka pojęć w świecie dyskursów, znaczeń i aksjologii,“ u *Wędrówka, podróż, migracja w języku i kulturze*, ur. Ewa Białas-Pleszak, Joanna Przyklenk, Artur Rejter i Katarzyna Sujkowska-Sobisz (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2018), 13–14.

<sup>2</sup> Svi su navedeni primjeri ekscerpirani iz *Hrvatskog jezičnog korpusa* i *Hrvatskog nacionalnog korpusa*.

<sup>3</sup> Definicije se navode prema podacima na *Hrvatskom jezičnom portalu*, mrežnim stranicama *Enciklopedija.hr* *Rječniku hrvatskog jezika*.

<sup>4</sup> Takav je model naravno samo jedno od mogućih urbanističkih rješenja. U nekim gradovima može se zapaziti i složeniji urbanistički, prostorni plan koji se sastoji od nekoliko centara sa svojim periferijama ili pak planski građene kvartove, bez izrazitog centra. No valja spomenuti da danas postoje mjesta na kojima slika *centar – periferija* izgleda skroz

socijalne i ekonomske podjele bila je semantička opreka dvaju izraza, *u centru (jezgri, središtu)* prema *na periferiji*, koja je pozitivno vrednovala jednu i negativno (ili čak pejorativno) drugu lokaciju.

Metaforizacija značenja riječi *periferija* proširuje ju na zemljopisni, čak geopolitički naziv koji definira ne samo područje izvan grada nego također i cijelu regiju, državu ili još veća područja, npr. dio kontinenta – područja koja nisu glavna, ne pripadaju vladajućem „centru“. Primjer je takvog konteksta kolonijalno razdoblje te odnos između kolonijalista i podređenih im teritorija. No ta slika je aktualna i danas kada je riječ o Latinskoj Americi i životu u gradskim jezgrama te na njihovim rubovima u favelama. Osim razlike u životnim uvjetima, socijalnim, ekonomskim i političkim, ključna je također izolacija i zapravo nemoćnost ikakve integracije.

Na taj način *periferija* je stigmatizirana kao nešto manje vrijedno, manje važno, sporedno, zapušteno, zanemareno, siromašno i sl. U tom značenju danas se pojavljuje u različitim kontekstima, najčešće u politici i ekonomiji, npr.: *Sve balkanske zemlje pripadaju europskoj periferiji.*; *Tako SAD pretvara ostatak svijeta u golemu periferiju, u golemu opskrbnu zonu.* U tom značenju u korpusu najčešće se pojavljuje Hrvatska kao periferija Europe ili Europske unije, npr.: *Odabere li drugo, mjesto Hrvatske na periferiji novog europskog zemljovida bit će zacementirano.*; *Ne uspije li to, bit će osuđena na prosječnost, marginalizirana na periferiji Europe.*

Zanimljivi su također primjeri metonimijskog karaktera, npr.: *Neskloni mediji prezentirali su izborne podatke da je za Bandića glasala gradska periferija, a Vesnu Pusić podržao centar.* Nada Vajs kaže da „metonimija, jednako kao i metafora, pridonosi ekonomičnom načinu izražavanja u jeziku“ (Vajs 2000: 131).<sup>5</sup> Jezičnu ekonomičnost<sup>6</sup> definira se kao tendenciju k štedljivom, ali i što izražajnijem procesu komunikacije. Maksimalna efektivnost zajedno s minimalnim naporom najvidljivija je na fonetskoj razini, no primjer *periferije* prikazuje redukciju na formalnom planu i kompenzaciju značenja na semantičkom planu. *Periferija* je ‘ukupnost građana koji ne žive u centru grada’, ali

---

drukčije: gradovi u kojima u osiromašenim gradskim jezgrama žive ljudi s margine, dok se na periferiju sele dobrostojeći.

<sup>5</sup> Nada Vajs, „Metonimija i sinegdoha,“ *Filologija*, br. 35 (2000): 131.

<sup>6</sup> Taj su pojam u lingvistička istraživanja uveli mladogramatičari već u drugoj polovici 19. stoljeća. U 20. stoljeću jezična se ekonomija povezuje s tzv. *principom najmanjeg napora*, tj. napora koji treba uložiti govornik da prenese razumljivu poruku, usp. George K. Zipf, *Human Behavior and the Principle of Least Effort* (Cambridge (Mass.): Addison-Wesley, 1949).

ne samo to, na taj način maskiran je društveni status birača. Biračko tijelo s periferije podrazumijeva niži, neobrazovan, konzervativan sloj društva.

Statistički gledano u *Hrvatskom jezičnom korpusu* riječ *periferija* pojavljuje se najčešće u administrativno-zemljopisnom ili urbanom značenju. Može biti sama ili u složenoj strukturi (npr. s atributom) i pojavljuje se s ciljem definiranja određene lokacije, npr. *kuća na periferiji*, *živi mirnim životom na periferiji*, *periferija Zagreba*, *periferija grada*, *na periferiji križevačkoj*, *na periferiji kotarskoga gradića*, *na periferiji Beča*, *zagrebačka periferija*, *gradska periferija*, *na periferiji groblja*, *razvoj urbanih periferija*. Rjeđe određuje lokaciju u metaforičkom smislu, npr. *na periferiji humanističke Europe*, *na periferiji velikog svijeta*, *na periferiji Zapada*.

Pojam *periferija* može biti povezan ne samo s realnim nego i s apstraktnim pojmovima, npr. *na periferiji svijesti*, *na periferiji pažnje*, *periferije djetinjstva*, *na periferiji svoje spoznaje*, *na periferiji svih mogućih ekspresija*, *kazališna periferija*, *na periferiji literature*. To značenje pojavljuje se obično u tekstovima o umjetnosti, kulturi, književnosti, u esejima, feljtonima i sl.

U različitim tipovima žanrova i tekstova *periferija* se spominje kao opreka *centru* / *središtu* / *jezgri*, npr. *Zagreb je periferija Srednje Europe i središte Republike Hrvatske (...)*; *Tamo gdje su sustavi tako strukturirani – kao u Francuskoj, dijelom u Velikoj Britaniji, donedavno u Belgiji, pa i u Italiji i Španjolskoj – u njima je bila normalna polarizacija između središta i periferije.*; *Dok je periferija proživljavala krizu za krizom, centar je ostajao stabilan i prosperitetan*. Funkcija je prikazivanja takve dihotomične podjele podcrtavanje temeljnih razlika i krajnosti, negativan odnos prema jednoj kategoriji i pozitivan prema drugoj. S druge strane treba uzeti u obzir različite tipove odnosa između centra i periferije. Najčešće se izdvajaju tri tipa (Duszak 2012: 10)<sup>7</sup>: utjecaj centra na periferiju (npr. dominacija engleskog jezika<sup>8</sup>), utjecaj periferije na centar (npr. emancipacijske tendencije periferne srednje i istočne Europe<sup>9</sup>) i obostran utjecaj (npr. diskurs LGBT zajednice koji

<sup>7</sup> Anna Duszak, „Centra, hybrydy i zmiana społeczno-dyskursywna,” *Oblicza Komunikacji*, br. 5 (2012): 10. Primjeri prema Witosz, „Centrum – prowincja, peryferie, marginesy. Wędrówka pojęć w świecie dyskursów, znaczeń i aksjologii,” 13–14.

<sup>8</sup> Engleski jezik ima neupitan status svjetskog jezika, a globalizacija je dovela do situacije u kojoj su jezične posuđenice iz engleskog prisutne u gotovo svim diskursima.

<sup>9</sup> Riječ je među ostalim o naglašavanju drugosti, prepoznatljivosti i vrijednosti kultura koje nisu dominantne u Europi, zbog toga što je takva dominacija često povezana s političkom i vojnom premoći te s ekonomskim potencijalom.

zagovara postulate ravnopravnosti, tolerancije i prihvaćanja, traži ravnopravan položaj u društvu, mogućnost kreiranja socijalnog univerzuma i istovremeno želi sačuvati svoj vrijednosni sustav<sup>10</sup>; relacije između narodne kulture i identiteta s regionalnim ili manjinskim kulturama i identitetima). Svi su spomenuti tipovi teorijski prijedlozi, jer relacije *centar – periferije* mogu se većinom povezati s međuljudskim odnosima, a u komunikacijskoj praksi ne postoje „čiste“ granice.

*Periferija* služi također definiranju ljudi (likova), njihova mentaliteta i karaktera. U korpusu se nekoliko puta pojavljuju opisi poput *ljudi s periferije*, *karakteristični s periferije*, *umjetnici s takozvane (?)<sup>11</sup> periferije*, *osamljenici s gradske periferije*, *čudaci*, *ljudi s periferije života*, *ali topli i vrijedni sažaljenja*. To su najčešće ljudi koji ne prate trendove i navike „centra“, „obični“, „mali“ ljudi, koji su često svjesni da su u drugom planu državne i socijalne politike, koji gledaju iz drukčije perspektive i čine jedan mikrosvijet. U tom slučaju periferija više nije zemljopisna kategorija, nego klasna.

*Periferija* se detaljnije opisuje kao *daleka*, *golema*, *pusta*, *krajnja*, *siromašna*, *zaostala*. Atributi uglavnom upućuju na njezine dimenzije ili negativna obilježja kao što su siromaštvo i zaostalost.

Korpusni materijal dokazuje da ni sama *periferija* nije homogena, ona također ima svoj centar i svoju periferiju, npr. *Ne znači li pretežita orijentacija na strane investicije i rasprodaju vlastitih resursa stavljanje Hrvatske na periferiju periferije Europe?*; *U duljoj, ali ne i zamornoj rubrici Stanovanje na rubu periferije prezentirani su odlični radovi (...)*; *Uplatili smo hotel s tri zvjezdice u centru Hammameta, a dobili 'rupu' na krajnjoj periferiji, gdje nam se gadilo i spavati i jesti*. Konstrukcije tog tipa imaju među ostalim hiperbolično značenje. Preuveličavanje naglašava negativan stav prema periferiji i podcrtava negativno značenje. „Nešto između“, tj. *poluperiferija* postoji kao pojam u na ekonomiju fokusiranoj *Teoriji svjetskih sistema* u kojoj je cijeli svijet podijeljen na centralne zemlje, poluperiferne zemlje i periferne zemlje. Iako poluperiferne zemlje više nisu na periferiji, još uvijek nisu ni u kategoriji

<sup>10</sup> Model koji predstavlja manje-više simetričnu interferenciju: „S jedne strane pobuđenje kognitivne znatiželje od centra prema periferiji (od većine prema manjini), otvaranje na Drugog implicira dijalog koji zamjenjuje dominaciju. S druge – manjina želi preuzeti neke kulturne vrijednosti većine. Takav model pojavljuje se u diskursima koji zagovaraju postulat ravnopravnosti.“ (Witosz, „Centrum – prowincja, peryferie, marginesy. Wędrówka pojęć w świecie dyskursów, znaczeń i aksjologii,“ 21).

<sup>11</sup> Primjer je u originalnom zapisu. Upitnik je u ovom slučaju zagonetan, jer fraza *takozvani* ima dva jasna značenja: uvodi novi termin ili signalizira distancu govornika u odnosu na to o čemu govori.

centralnih zemalja<sup>12</sup>: *Međutim, moguće je da je Slovenija prešla u status europske poluperiferije.*; *Međutim, nije sasvim jasno koje zemlje čine poluperiferiju Europske unije.*

*Periferija* se u hrvatskim izvorima navodi kao termin iz područja informatike – *računalna periferija*, tj. ‘skup uređaja koji zajedno s računalom čine računalni sustav, a nisu ugrađeni u samo računalo već su mu izravno priključeni kabelom ili bežičnom (radijskom ili infracrvenom) vezom’, npr. tvrdi disk, miš, zvučnik i sl.<sup>13</sup> Taj kalk iz engleskog jezika (eng. *peripheral device*) jedan je od brojnih primjera engleskih prevedenica koji se odnose na modernu tehnologiju. U analiziranom korpusu ima podosta takvih primjera: *obradna računala s periferijom (hardware i software)*, *inovativan proizvođač računalne periferije* i sl. Podjela na centralno i periferno prisutna je također u medicinskoj terminologiji. U analiziranom korpusu pojavljuje se dakle i drugi primjer kalka iz engleskog jezika u znanstvenoj terminologiji (eng. *central tissues / organs, peripheral tissues / organs*), npr. *periferno tkivo, periferija rožnice, na periferiji plućnih polja, na periferiji vidnog polja*. To značenje nije zabilježeno u hrvatskim rječničkim izvorima. Budući da je u ta dva slučaja riječ o terminima, isključena je mogućnost vrednovanja u odnosu na obilježenost *pozitivno / negativno, dobro / loše* i sl. U tom slučaju termini jasno i jednoznačno definiraju funkciju objekata koja nije glavna nego sporedna. Na osnovi podataka iz korpusa može se zaključiti da informatički termin postaje opći naziv, dok su medicinski, a pogotovo matematički, rezervirani za upotrebu u svojim disciplinama.

Riječ *periferija* također je sastavni dio frazemskih jedinica, npr. *biti / nalaziti se na periferiji*. Neke od njih također mogu biti antonimijskog karaktera kao što su *baciti na periferiju* i *izvesti iz periferije*, npr: *svi su udaljeni i bačeni na periferiju / izazov kako bismo Baranju izveli s periferije*. Česta je pojava kolokacije tipa *na periferiji interesa, na periferiji zbivanja, na periferiji događanja*.

Riječ *marginā* porijeklom je iz latinskog (lat. *margo* ‘rub, kraj’, gen. *marginis*). Hrvatski rječnici navode tri značenja te riječi, dva su neobilježena: 1. ‘dio rubne površine papira ili stranice knjige između teksta i ruba papira; bjelina oko teksta, rubna bilješka; rubnica’ i 3. ‘veličina koja je dopuštena [marginā pogreške]; granica’, a jedno je preneseno, pejorativno: 2. ‘periferija, rub (društva, događaja itd.)’.<sup>14</sup>

<sup>12</sup> Tadeusz Popławski, *Peryferyjność i społeczeństwo. Dylematy przelomu w Europie* (Białystok: Fundacja Ekonomistów Środowiska i Zasobów Naturalnych w Białymstoku, 1997), 196.

<sup>13</sup> Enciklopedija.hr (pristupljeno: 10. siječnja 2020.).

<sup>14</sup> Hrvatski jezični portal (pristupljeno: 10. siječnja 2020.).



Primarno se značenje riječi *margina*, tj. rubna površina stranice ili papira koja ima različite funkcije (npr. utječe na čitljivost teksta, ostavlja mjesto za bilješke, marginalije itd.), u korpusu zapravo dosta rijetko pojavljuje, npr.: *latinske i talijanske bilješke s margina su transkribirane, pritisne marginu dvjesto i treće stranice, pa je desnicom malo protrljao marginu požutjeloga manuskripta*. No i ta je riječ, kao što je to slučaj s *periferijom*, metaforički proširila svoje značenje. Danas se odnosi na nešto nebitno, usputno, ali ne nužno u izrazito negativnom smislu, na što bi odrednica pejorativnosti<sup>15</sup> mogla upućivati, npr. (...) *morat ćemo znanost i obrazovanje dovesti s margina u sam fokus društvenog interesa; što su ga nakon dugo godina vratili s margina hrvatske glazbene scene; zato joj nema mjesta u avangardi, eventualno tek na jednoj od margina hrvatske likovne umjetnosti; Usporedba Thierse–Göring dovela je na trenutak Kohla s margine gotovo u središte predizborne kampanje*. Margina u značenju nečeg što se nalazi u drugom planu, što je dodatno, pojavljuje se u različitim kontekstima (umjetničkom, političkom, ekonomskom i sl.).

Brojne su fraze koje se odnose na *marginu* kao ‘veličinu koja je dopuštena; granicu’ (npr. *margina pogreške, margina sigurnosti, margina slobode*), npr. *Nakladnici, s druge strane, tvrde da se u posljednje četiri godine i dalje smanjila margina dobiti u novinstvu; Margina pobjede bila je tako tanka; Bush je imao većinu od 1784 glasova, što je činilo marginu pobjede od 0,03 posto; snižena je i kamatna margina ukupnoga bankarskog sektora; Margina greške kod korištenog uzorka je +/- 5,7 posto*. Ti su frazemi i kolokacije prisutni u svim kontekstima: ekonomskom, političkom, sportskom i sl.

U analiziranom korpusu pojavljuje se također frazem *margina društva / društvena margina* koji se odnosi na ‘malobrojnu socijalnu grupu koju čine osobe niskog socijalnog statusa koje se smatraju nepotrebnima jer ne prihvaćaju pravila suživota u društvu te njihovo ponašanje nije u skladu s moralnim, kulturnim i pravnim normama’<sup>16</sup>, npr. *Ekstremističke izjave dolaze s društvenih margina; bolest ovoga vremena koja je s društvenih margina ubrzo postala jednom od središnjih opsesija naše stvarnosti; stavljeni na marginu društva*. Janusz Sztumski naglašava činjenicu da taj frazem ima vrijednosni karakter

<sup>15</sup> Valja naglasiti da je obilježenost leksika kao negativnog ipak puno kompleksnija. U rječnicima se navodi isključivo kvalifikator *pejorativno* (‘pogrdno’), iako se deprecijativnost može stupnjevati.

<sup>16</sup> Encyklopedia PWN: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/margines-spoleczny;3937743.html> (pristupljeno: 15. veljače 2019.).

i na taj način može služiti stigmatiziranju, no ima i opisni koji služi etiketiranju. Zbog stigmatiziranja je osoba koja pripada margini diskreditirana, degradirana i deklasirana te često živi između dvije društvene strukture – između te iz koje je bačena na marginu i te u kojoj sad mora živjeti, npr. gastarbajteri, beskućnici, retardirani, diskriminirani zbog vjere ili rase, alkoholičari, narkomani, kriminalci i sl. Sociolog također tvrdi da se ne može u svakom slučaju potvrditi vezu između margine i kriminala, a sama socijalna margina nije homogena i nastaje zbog različitih procesa i promjena u društvenoj strukturi. Na osnovi svojih istraživanja predlaže drukčiju definiciju društvene margine, kao *kolektiva koji se sastoji od različitih društvenih grupa i slojeva psihofizički ili socijalno hendikepiranih, otuđenih zbog toga što ne mogu postići viši položaj u društvu od najnižeg u kojem sad jesu*. Treba također naglasiti da marginalizacija nije isto što društveno isključenje, no može biti jedno od njezinih posljedica<sup>17</sup>.

S *marginom* društva povezan je frazem *čovjek s margine* / *čovjek s margina* / *marginalac*. To je osoba odbačena od društva, koja najčešće ne prihvaća opća pravila i norme koje vladaju u društvu, što se smatra socijalnom patologijom (zločinci, narkomani, alkoholičari, siromašni i sl.), no često i zato jer je zbog nekog razloga drukčija, nije slična većini, nije od nje prihvaćena, npr. *mržnju je iskalio na onima s margina*; *Doći će nam oni s margine društva*. U rijetkim primjerima *čovjek s margina* nije pogrdno obilježen i ne odnosi se na patologijske slojeve: *predstavila radove 18-ero hrvatskih umjetnika marginalaca; tzv. marginalci, odnosno oni likovni umjetnici koji imaju svoju osobnost i kvalitetu, ali nisu bili poznati u svoje vrijeme, a niti su istraženi od suvremene kritike; favorit je u izbornoj utrci, a ostali će marginalci podijeliti ostatak glasova*. Tu je riječ o grupi koja se ne ističe, koja nije zapažena, utjecajna, koja je u manjini. U analiziranom korpusu nalazi se zanimljiv primjer neologizma: *A možda su slikari koji su u toj galeriji izlagali, prema njihovu mišljenju, marginalci i periferici?* Po uzoru na riječ *marginalac* stvorena je osobna imenica *periferac*. Iz konteksta se ne može točno odrediti je li riječ o tautologiji ili ipak postoji semantička razlika između ta dva oblika.

No *čovjek s margine* ima i drugo značenje, koje se prvi put u sociološkim istraživanjima pojavljuje početkom 20. stoljeća zahvaljujući tzv. Čikaškoj školi urbane sociologije. Taj pojam odnosi se na 'čovjeka koji živi na granici dvaju ili više društava i koji je u njima stranac, jer niti

<sup>17</sup> Janusz Sztumski, *Systemowa analiza społeczeństwa* (Katowice: Śląsk, 2013), 120–135.



jedan ne definira njegov identitet', autor je tog koncepta Robert Ezra Park. Prema Parku čovjekom s margine (eng. *marginal man*) postaje osoba koja ima šire horizonte, bistriju inteligenciju, neovisniji i racionalniji svjetonazor. On je zapravo civiliziraniji čovjek. Na taj način formira se novi hibridni tip ličnosti. Kao primjer R. E. Park navodi europske Židove, američke mulate i stranca u teoriji Georga Simmela<sup>18</sup>. Simmel istražujući pojam stranosti uzima u obzir prostor, vrijeme, raspon i učestalost kontakata. Slikovito opisuje stranca kao „potencijalnog putnika koji je stigao na određeno mjesto i umjesto da krene dalje, ostaje; no nije se odrekao slobode dolazanja i odlazanja“<sup>19</sup>. Zbog toga je stranac osoba koja nema svoje mjesto i koja je u stalnom pokretu, susrećući na svojem putu različite društveno-kulturne fenomene, ali s nijednim od njih ne uspostavljaajući trajan odnos.<sup>20</sup>

Po uzoru na frazem *margina društva* u hrvatskom jeziku tvore se slične fraze koje označuju određene zajednice ili skupine ljudi s ciljem njihova diskreditiranja. U analiziranom korpusu takve se strukture pojavljuju u političkom i medijskom diskurzu: *nije nikakva ekscenčna politička margina sa slučajnim otklonom od demokratske politike*. Istu skupinu definiraju strukture tipa: *politički marginalci i samozvani politički mesije; politički marginalci koji njima mašu automatski privlače pozornost medija*. No najzanimljivi su primjeri u kojima se pojavljuju različiti morfološki ili semantički derivati koji imaju isto značenje, npr. *Rusija je danas politički marginal; To su kaotična koliko i odlučna okupljanja neoflowerpower-indicija, Woodstock-revolucionarnosti, ekološke svijesti, društvene i seksualne liberalnosti, klasne i političke marginalnosti...* U prvom primjeru nalazi se neologizam. Rječnici hrvatskog jezika ne registriraju leksem *marginal*, koji asocira na tvorbeno mu sličan *kriminal* pa se može pretpostaviti da takav tvorbeni postupak ima za cilj dodatno omalovažavanje. U drugom primjeru nalazi se izvedenica sa sufiksom *-ost*, koja primarno ima apstraktno značenje (takve izvedenice uglavnom označavaju osobine, svojstvo, stanje i pojavu svojstvenu pojmu koji se označuje pridjevom u izvedeničkoj osnovi<sup>21</sup>). Međutim kontekst jasno pokazuje da je riječ o metonimizaciji i o zna-

<sup>18</sup> Robert E. Park, „Human Migration and the Marginal Man,“ *The American Journal of Sociology*, br. 6 (1928): 881–893.

<sup>19</sup> Georg Simmel, „Obcy,“ u *Socjologia*, prev. Małgorzata Łukasiewicz (Warszawa: PWN, 1975), 504.

<sup>20</sup> Simmel, „Obcy,“ 506.

<sup>21</sup> Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku* (Zagreb: HAZU, 1991), 291.

čenju zbirne imenice, ‘ukupnost ljudi s [klasne i političke] margine / marginalaca’.

Riječ *margina* (sama ili u složenoj strukturi, npr. s pridjevom ili imenicom) može se u drugim kontekstima odnositi na neželjenu, zapuštenu, lošiju lokaciju: *To su protesti protiv besmisla rata, preispitivanja demokracije, rušenja društvenih normi, zalaganja za pomicanje kulture s margine i druge; javnost je iz civilnoga društva i s parlamentarnih margina iznenada zapljusnuta novim populističkim valom; Nakon spora s Tuđmanom i izlaska iz stranke ponovo se našao na političkoj margini i postao oštrim kritičarom Tuđmana i HDZ-a; izgurati na književnu marginu; zbog toga što ga se gura na marginu iračkog političkog života; koji su zajedno odveli Hrvatsku, kako sam u svom članku spomenuo, tamo gdje se donedavno nalazila – na marginu Europe; da smo gurnuti na marginu književnih zbivanja.* U takvim kontekstima riječ *margina* zamjenjiva je s riječju *periferija*. Ima negativno, ali ne i pejorativno značenje.

Kod *margine* kao suprotno značenje osim *centar / središte* navodi se također *srž* i *bit*. Riječ *srž* prvenstveno je termin iz područja anatomije i odnosi se na ‘mekani sadržaj u šuplinama kostiju’, ili botanike – ‘srednji dio stabla i stabljike te unutrašnji dio sjemenke’. Tek u prenesenom značenju definira se kao ‘ono što je najvažnije u čemu, bit’. Riječ *bit* rječnički izvori opisuju kao ‘glavnu i neodjeljivu odliku, ono što je u nekoj stvari najvažnije, suština’ i kao filozofski pojam ‘osnovno određenje nekog bića, ukupnost glavnih svojstava; bitnost, bivstvo’<sup>22</sup>. Zanimljiva je činjenica da se tek metaforička značenja *margine* i *srži* mogu smatrati antonimima.

Zaključujući može se reći da semantički odnos *periferije* prema *centru / jezgri* može biti bipolaran ili imati oblik radijalne mreže ili koncentričnih krugova, dok je relacija *margina – centar* uvijek bipolarna. *Periferija* i *margina* našle su mjesto u metaforičnim i metonimijskim izrazima, tj. u prenesenom načinu izražavanja. Kod metafore pojmovi su povezani odnosom sličnosti koji je unutarjni, mentalni, jer *mašta mora uspostaviti „most“ između dviju ideja*; dok je u metonimiji riječ o odnosu bliskosti koji je vanjski jer se nalazi u izvanjezičnoj stvarnosti. Uspoređujući rječničke definicije vidi se da je samo preneseno značenje riječi *margina* eksplicitno obilježeno negativno (pejorativno). U primarnim, doslovnim značenjima, kao i u prenesenim *margina* se uglavnom odnosi na fizički manju površinu koju definiraju određene granice.

<sup>22</sup> Definirano prema: [hjp.znanje.hr](http://hjp.znanje.hr) (pristupljeno: 10. siječnja 2020.).

No *periferija* nije ograničena na taj način, ona se može proširivati i s vremenom nadmašiti opseg centra.

Analizirani leksemi pojavljuju se ponekad u istim kolokacijama: *periferija / margina života*, npr.: *na periferijama života i ljudskih slabosti / O mukotrpnu putu koje su autorice prešle da bi s margina društvenog i književnog života ušle u njegovu samu maticu; periferija / margina zbivanja*, npr. *Hrvatska se u tom razdoblju nalazi na periferiji zbivanja i nastoji uskladiti vlastito s vanjskim utjecajima / pa i cijela Svjetska orgnizacija, gura na marginu svjetskih zbivanja; periferija / margina događanja*, npr.: *mora znati opstati na periferiji događanja / One koji to pokušavaju, treba dovesti na marginu događanja i ne smiju nas time zamarati*. Osim toga postoji također frazem *biti / nalaziti se na margini* ‘biti odbačen od društva; biti u drugom planu; biti odmaknut’. To preneseno, pejorativno značenje poklapa se sa značenjem frazema *biti / nalaziti se na periferiji*.

Periferija i margina u nekim su kontekstima (osim terminologije) sinonimi nečeg lošijeg, zaostalog, nesamostalnog. Margina se pak češće odnosi na nešto sporedno, sekundarno. Zbog toga također „oni s periferije“ i „oni s margine“ ne predstavljaju isto (usp. npr. *marginalci s periferije gradova*), a područje koje se nalazi na periferiji nije nužno marginalno, drugim riječima može biti čak razvijenije od onog koje se nalazi u centru. Promatranje i proučavanje periferije i margine ovisi također o točki gledišta: nešto što je ekonomski marginalno nije nužno marginalno i s društvene perspektive.

Rijetki su slučajevi da riječi *periferija* i *margina* ne vrednuju objekte isključivo prema kvaliteti, ali također ilustriraju „drugi svijet“, drukčije vrijednosti i karakteristike, pravila ponašanja: *Istaknuo je kako se Salon do sada uvijek gurao na marginu, u alternativu, te da se zbog toga htjelo pokazati kako je on potekao iz neovisnih, i neslužbenih prostora u kojima se stvara često puno ozbiljnije*.

Perifernost i marginalnost često je povezana s opozicijom *globalno – regionalno* (ili *lokalno*). Zainteresiranost za regionalno (i lokalno) rezultat je migracija i „smanjenja svijeta“, odgovor na centralizaciju i nametnuto ujedinjavanje. Želja za naglašavanjem svoje individualnosti, drugosti postala je opća, svjetska tendencija. Regionalizam je u tom smislu, kao sociokulturni identitet, pozitivno vrednovan, a centar nije više isključivo afirmativan i glavni.

Iako periferija i margina imaju određene značajke pomoću kojih se prepoznaju (nejednaki socijalni, ekonomski, politički, ekološki uvjeti, etnička slika i sl.), treba ipak naglasiti da je koncept perifernosti

i marginalnosti dinamičan te da se s obzirom na kulturološke faktore neprestano mijenja.

## Literatura

- Anić, Vladimir. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber, 1998.
- Babić, Stjepan. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku*. Zagreb: HAZU, 1991.
- Duszak, Anna. „Centra, hibrydy i zmiana społeczno-dyskursywna.“ *Oblicza Komunikacji*, br. 5 (2012): 9–24.
- Park, Robert E. „Human Migration and the Marginal Man.“ *The American Journal of Sociology*, br. 6 (1928): 881–893.
- Popławski, Tadeusz. *Peryferyjność i społeczeństwo. Dylematy przelomu w Europie*. Białystok: Fundacja Ekonomistów Środowiska i Zasobów Naturalnych w Białymstoku, 1997.
- Simmel, Georg. „Obcy.“ U *Socjologia*, prev. Małgorzata Łukasiewicz. Warszawa: PWN, 1975.
- Sztumski, Janusz. *Systemowa analiza społeczeństwa*. Katowice: Śląsk, 2013. <<http://www.kulturaswiecka.pl/node/807>>
- Vajs, Nada. „Metonimija i sinegdoha.“ *Filologija*, br. 35 (2000): 129–139.
- Witosz, Bożena. „Centrum – prowincja, peryferie, marginesy. Wędrowka pojęć w świecie dyskursów, znaczeń i aksjologii.“ U *Wędrowka, podróż, migracja w języku i kulturze*, ur. Ewa Białas-Pleszak, Joanna Przyklenk, Artur Rejter i Katarzyna Sujkowska-Sobisz, 13–24. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2018.
- Zipf, George K. *Human Behavior and the Principle of Least Effort*. Cambridge (Mass.): Addison-Wesley, 1949.

Hrvatska enciklopedija online: [www.enciklopedija.hr](http://www.enciklopedija.hr)

Encyklopedia PWN: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/margines-spoleczny;3937743.html>

Hrvatski jezični portal: [www.hjp.znanje.hr](http://www.hjp.znanje.hr)

Hrvatska jezična riznica: <http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html>

Hrvatski jezični korpus: <http://riznica.ihjj.hr/philologic/Cijeli.whizbang.form.hr.html>

Hrvatski nacionalni korpus: <https://web.archive.org/web/20160606073223/http://www.hnk.ffzg.hr/>

## Periphery and Margin – Meanings and Contexts

**Summary:** The article explores semantics and the use of two lexemes: *periphery* and *margin*. Both lexemes in dictionaries are explicitly or implicitly defined in opposition to the *center* and denote the surface, the area, the space that is away from

it, which is 'outside'. The first part analyzes their definitions in Croatian language dictionaries, primary and secondary meanings and similarities and differences in meanings. The second part covers the study of contexts in which they have been recorded and the correspondence of lexical meaning with a specified situation. The analyzed lexemes have similar range of meaning, so the article also questions their possible substitutability. Both lexemes are of foreign origin and in the original languages they refer to neutral categories, they have a denotative meaning. However, in the Croatian language, they also have a secondary, marked meaning, therefore the research takes into account (in)direct evaluation that indicates how these lexemes work in the mind of language user. The searching covers the problem of their marking and tries to answer the question whether they are always stigmatized as a negative sign of concepts that indicate what Croatian phrases can suggest (for example *to be on / at the periphery of something, to be on the margins*) or they can also be relied to positive features and affirm certain phenomena. The analysis is carried out on examples from the *Croatian Language Corpus* and the *Croatian National Corpus*, which allowed an overview of different types of discourses and texts.

**Keywords:** periphery, margin, semantics, contextualisation